

Haugaard

Et stort Fiskerianlæg ved Kolding

Manden der begyndte

efter en artikel bragt i Kolding Folkeblad 29. oktober 1904

Forord

For cirka 20 år siden troede jeg man bare lige kunne skrive historien om Hvilested Dambrug; Hvilested Damkultur og Haugård Fiskeri. Det kan man bare ikke, hvilket jeg ret hurtigt måtte sande.

Det blev i stedet til, at jeg kørte et tema der hed: "Spor af ferskvandsfiskeri, dambrug m.m.", og jeg har brugt utallige timer gennem årene, afbrudt af lange pauser, *hvor det bare blev for meget*, på at scanne gamle bøger og tekster, læse i artiklerne og bøgerne, downloade informationer fra internettet. Så meget, at det nærmere blev uoverskueligt end overskueligt.

Så fandt jeg ved et tilfælde et link til "[Mediestream](#)", hvor man kan søge i det Kgl. Biblioteks mediesamlinger, inklusive aviser. Det kan man bruge meget tid på (!), men man kan også finde meget interessant stof, når man har fundet ud af, hvordan det fungerer.

Fordi det er Hvilested, jeg er ansat hos, og i perioder stadig søger informationer om, *forelskede* jeg mig i en artikel bragt i [Kolding Folkeblad lørdag den 29. oktober 1904: Haugård, et stort fiskerianlæg: Manden der begyndte.](#)

Jeg er ikke den store forfatter, og intensionen var at afskrive artiklen ordret. Det udviklede sig imidlertid til, at jeg indsatte supplerende tekster fra andre kilder, og jeg indsatte også billeder selvom den oprindelige artikel ikke indeholdt billeder.

Informationer fra forskellige kilder krydser lidt hinanden, i det der jo er blevet fortalt og skrevet om emnet gennem mange år. Og der er helt sikkert flere ting jeg ikke kender til. Dog mener jeg at have fået det stykket sammen på en måde, der ikke konflikter med diverse kilders informationer og troværdighed.

Jeg er modtagelig for rettende informationer og tilføjelser. Og kritik hvis jeg har *fået bevæget mig helt ud i skoven*.

Desværre fremgår det ikke af avisen, hvem der har skrevet artiklen, dengang i efteråret 1904.

Bernt René Voss Grimm, september 2021

Korrektur:
Jacob Bregnballe

Kolding 1904; om Hvilestedgård Damkulturs begyndelse og om en fremvisning af det nye Haugård Fiskeri.

Afskrevet af Bernt René Voss Grimm, september 2021, med tilføjelser af supplerende **tekst** og billeder, ud fra en artikel i Kolding Folkeblad, lørdag den 29. oktober 1904, som kilde. Den originale tekst kan være ændret/formuleret anderledes.

Haugård Et stort fiskerianlæg Manden der begyndte

For ca. 14 år siden (**husk vi er i året 1904**) kom der en tysker cyklende forbi Hvilestedgård og kom i tale med dens ejer, Smidt Nissen (**Hans Peter Smidt Nissen**). I samtale forløb sagde tyskeren, idet han pegede ud mod den store bæk der løber over Hvilestedgårds jorde ud i Starup-Nebel å (**i dag: Kolding – Vester Nebel å**); her kunne produceres meget godt fiskekød. Smidt Nissen blev meget overrasket over de oplysninger han fik af den fremmede mand om opdræt af fisk. Han tænkte en del over det og da statens fiskerikonsulent Feddersen (**Arthur Frederik Feddersen**), kort tid efter kom til egnen spurgte han Feddersen om bækken virkelig egnede sig til fiskeavl. Den gamle professor, der snart i en menneskealder forgæves havde opfordret danske landmænd til at lave fisk ved deres vandløb, i søer og damme, blev begejstret over endelig at have fundet en person der viste interesse for sagen. Feddersen opfordrede på det varmeste Smidt Nissen til at gøre et forsøg; gav ham alle mulige oplysninger – og kort tid derefter blev den første dam anlagt ved Hvilestedgård. **Det vil sige den allerførste dam til forsøget blev ikke anlagt ved den omtalte bæk, men oppe ved selve gården hvor der i øvrigt i forvejen var nogle meget gamle fiskedamme, brugt til opbevaring af i hvert fald ørred fra åen som blev serveret på Hvilested Kro; gården var i det 19. århundrede en landevejskro, på et og andet tidspunkt før Smidt Nissen overtog gården i 1886*.*

*Hans Peter Smidt Nissen
(1853-1933)*

*Foto fra omkring 1905
Udsnit fra et foto udlånt af Peter Jøker*

*Hvilestedgård i 1956;
*I forgrunden ses
havedammen som i
andre kilder nævnes
som den dam der
blev brugt til
forsøget.
Til højre en mindre
dam. Der har været
flere damme ud over
dem der kan ses i
billedet*.*

*Foto: Sylvest Jensen
Luftfoto, Det Kgl.
Bibliotek; Se
Danmark fra luften.*

***Hvordan var det nu lige med hvem der kom forbi og fik sig en snak med Smidt Nissen? ***

Ifølge Kolding Folkeblad var det først en tysker der kom forbi på cykeltur og fortalte om fiskeopdræt og at der var muligheder ved bækken. Kort tid efter var den gamle professor Arthur Feddersen på egnen og Smidt Nissen spørger ind til mulighederne.

I almindelighed har historien ellers været, at det var Feddersen som kom forbi og foreslog Smidt Nissen at begynde opdræt af ørreder. Og at professoren, bosiddende i København, tilfældigt kom forbi på cykel. Ved avis søgning finder man ud af Arthur Feddersen jævnligt holder foredrag angående fiskeri; også i Kolding; i Kolding Folkeblad omtales den gamle professor ikke som en tilfældighed. Med lidt god vilje kunne man forestille sig at Smidt Nissen har henvendt sig til Feddersen, som så har besøgt Hvilestedgård. Men lad nu det være: Det korte og det lange er, at det er ganske vist, at Feddersen har en stor andel i at Smidt Nissen gik i gang med forsøg på en mere storstilet fiskeavl. Det er jo ingen skade til det, ifølge avisen, at det er en tysker, som først skulle have fået Smidt Nissen til tænke mere på et større opdræt af fisk. Jævnfør Smidt Nissens erindringer er det dog Feddersens beretninger, der får ham til at tænke mere over sagen; af Feddersen får han 100 stk. regnbueørredæg at forsøge sig med, til en lille dam som var lavet i haven. Det gik godt og andre kilder fortæller gårdens havedam skulle være blevet brugt til videre opfodring af fiskene.

I Hans Peter Smidt Nissens erindringer kan man læse den første rigtige ørreddam blev gravet, ved bækken, i 1894.

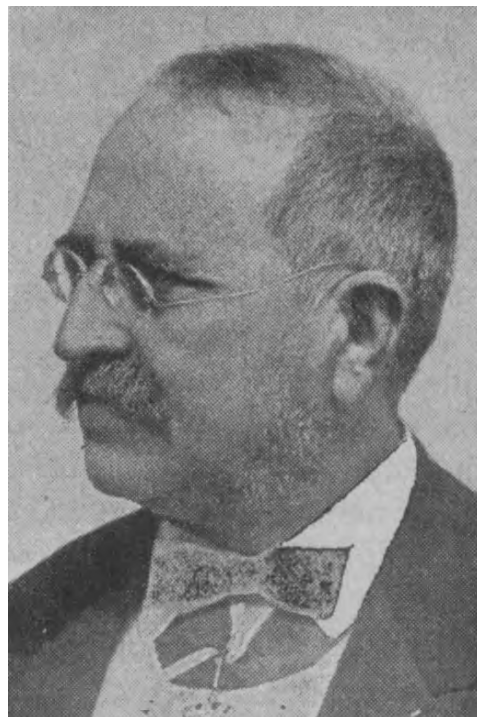
Dertil skal siges, at Smidt Nissen allerede i 1886 fangede ørreder i åen, med vippegarn. Fangsterne hjalp til med at klare renter og afdrag på gården. Ifølge barnebarnet, Peter Jøker, sattes fisk fra åen, ca. 1891, op i damme ved gården (andre kilder peger på det var tidligere). Og med dem blev Smidt Nissens første udklækningsforsøg gjort. Første forsøg gik ikke godt – det andet gjorde. Efter et par år og flere forsøg havde han så mange små fisk, at fodringen blev problematisk i de allerede forhåndenværende damme. På dette tidspunkt er det så Smidt Nissen får kontakt til professor Feddersen og får gode oplysninger – ikke alle lige gode – men efter at have gravet yderligere 4 små fiskedamme på skrænten lige ved gården går det bedre. Undertegnede kan med rimelig sikkerhed påstå, via flere kilder, at Smidt Nissen var godt i gang før Feddersen kom ind i billedet*.

Fiskeri med vippegarn, lidt nedenfor Trudsbro, på Esbjergvej, Kolding.

Maleri af H. Hessellund 1888 og det viser Smidt Nissen og en anden ved vippegarnet. Det var bedst at være to mand fordi det var meget tungt at arbejde med garnet.

Metoden med vippegarn til at fange havørreder var, i Danmark, særegen for Kolding å.

Undertegnede har fået Frank Bregnballes kopi af maleriet og har fotograferet et udsnit deraf.

Professor Arthur Frederik Feddersen
(1835-1906)
fra Ferskvandsfiskeribladet 1906

Det blev ikke ved den ene dam (**vi ved, jo så, fra andre kilder der brugtes flere damme til de første forsøg med udklækning og fodring af ørrederne, lige i gårdens "baghave"; på Hvilestedgård**).

Da Smidt Nissen så dammene kunne betale sig anlagde han flere. **Det er så her omtalte bæk kommer med ind i spillet**; hvert år kom der nye til og der er nu (**i året 1904**) ca. 30 damme og hele arealet, på Smidt Nissens jorde, langs bækken er taget i brug.

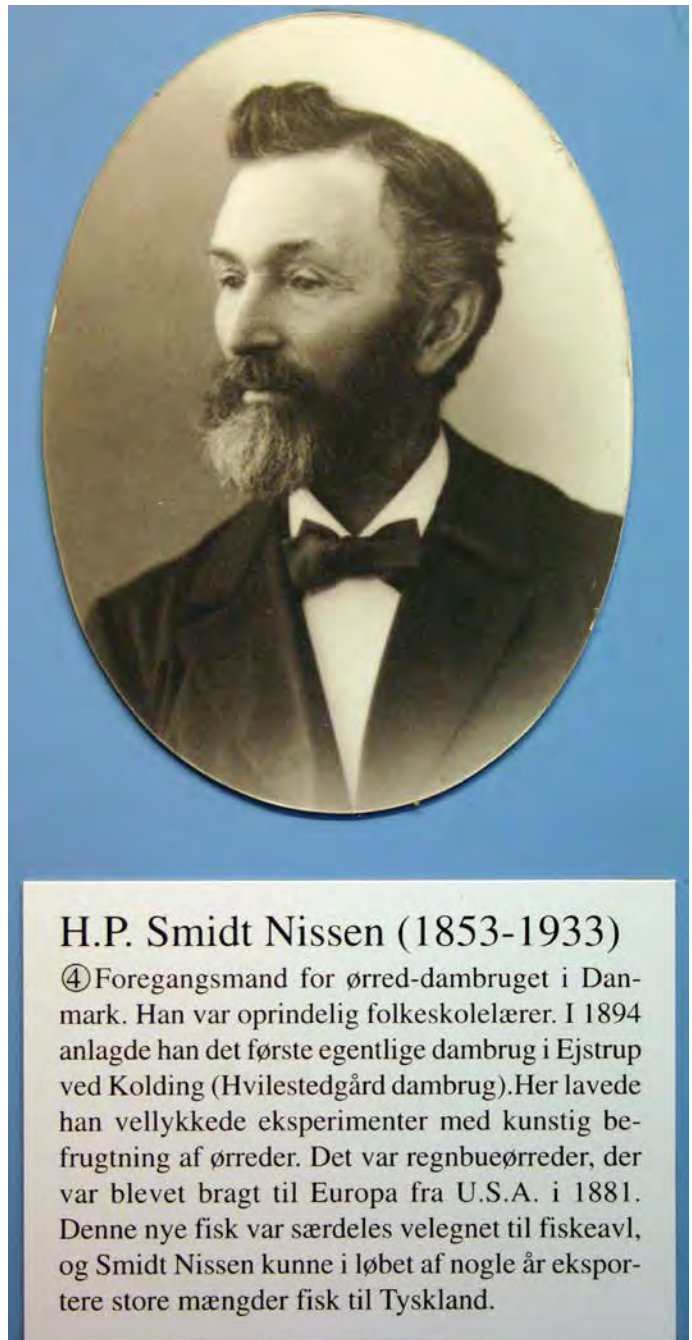
Arealet er en del af det der blev kaldt Runkebjergengen. Bækken hedder i øvrigt Hvilested Bæk.

Og nu er anlægget for længst ikke mere et bierhverv for Smidt Nissen, men hans hovederhverv. Gården har han forpagtet ud, og han beskæftiger sig udelukkende med fiskeriet. **Undertegnede hælder dog til at tro, at det er landbruget som er forpagtet ud, mens Smidt Nissen stadig bor på gården; dette må stå hen i det uvisse indtil andet vides**.

Han er blevet en foregangsmand for denne betydningsfulde næringsvej og en sagkyndig som spørges til råds i ind- og udland. Hvilestedgård er blevet et valfartssted og et lærested for alle der vil sætte sig ind i fiskeavl og produktion af fisk.

Mere konkret; Det er ikke rigtigt blevet nævnt i den originale artikel, men der menes mestendels ørred og i så store mængder at dette i sig selv er nyt.

Antallet af besøgende er så stort det må tælles i tusinder og det er ikke kun danskere der kommer; i juli var der f.eks. et stort selskab af svenske landmænd på besøg. Kort sagt: Snart er Smidt Nissen i den situation han må have sine bestemte besøgstider.

H.P. Smidt Nissen (1853-1933)

④ Foregangsmand for ørred-dambruget i Danmark. Han var oprindelig folkeskolelærer. I 1894 anlagde han det første egentlige dambrug i Ejstrup ved Kolding (Hvilestedgård dambrug). Her lavede han vellykkede eksperimenter med kunstig befrugtning af ørreder. Det var regnbueørreder, der var blevet bragt til Europa fra U.S.A. i 1881. Denne nye fisk var særdeles velegnet til fiskeavl, og Smidt Nissen kunne i løbet af nogle år eksportere store mængder fisk til Tyskland.

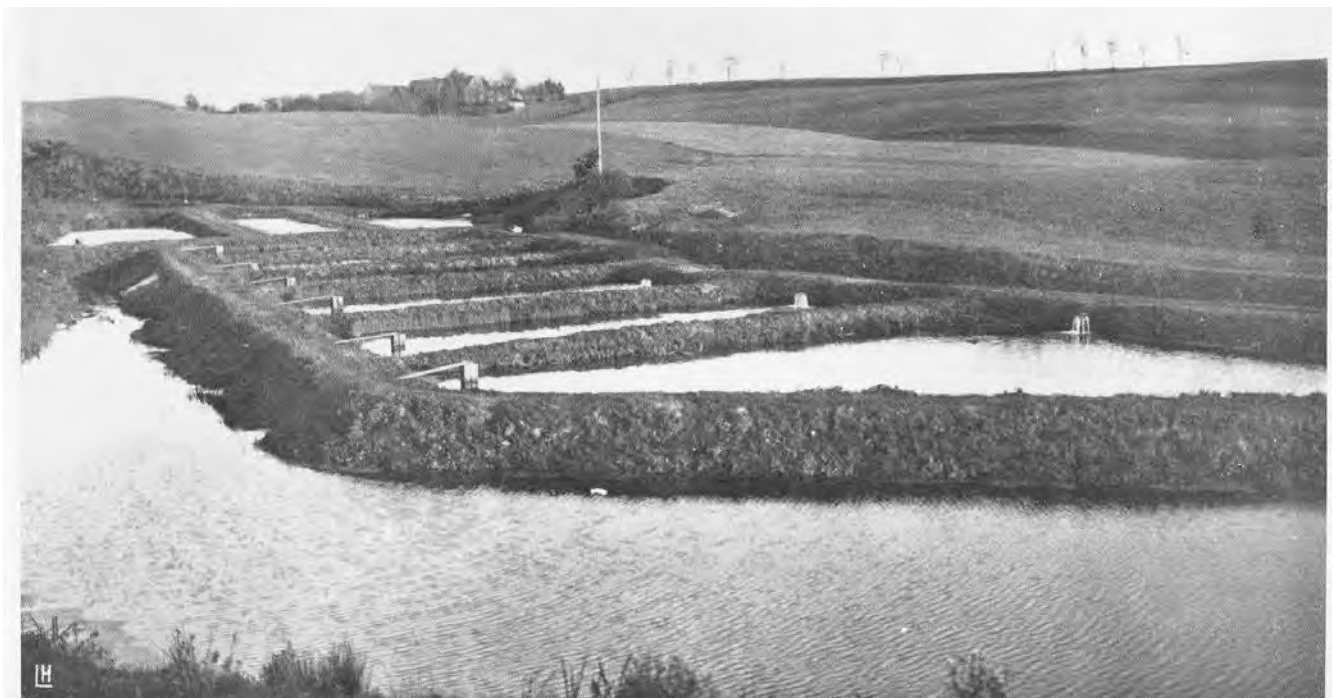
Billede og tekst som var på Randbøldals Museum.
Fotograf: Ukendt.

Eksemplet smitter.

At Smidt Nissen, som hele egnen kendte som en dygtig og besindig mand, havde held med sit fiskevæsen, gav hurtigt andre folk på egnen lyst til at prøve det samme. Snart begyndte en af hans naboer, dernæst en anden, og inden for få år var der fiskerianlæg (**dambrug**) mange steder, helt op til Vrå.

**Fiskerianlægget som indtil nu er blevet mest omtalt er Hvilestedgård Damkultur.*

På postkort visende fiskeriet omkring 1910 bruges dog også navnet Hvilestedgård Fiskeri.*

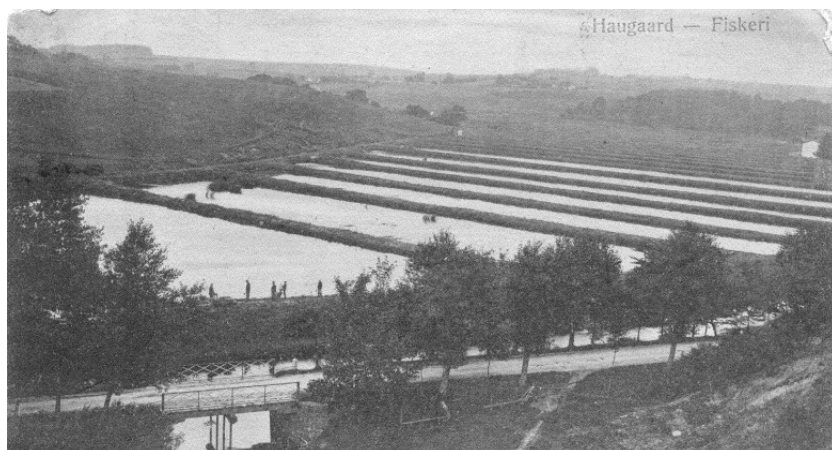
Billede fra 17. oktober 1911, visende parti af Hvilestedgård Damkultur.

Foto: Gunnar Gottberg og kopieret fra Gunnar Gottberg, Fiskeristudier i Skandinavien, 1912.

**Nævnte Vrå ligger så ikke ved Kolding- Vester Nebel å som længere nordpå skifter navn til Vester Nebel å. Nedstrøms mod Kolding hedder den Kolding å. Tæt ved Hvilested ligger Trudsbæk som går op mod Vrå. Højere oppe ad Vester Nebel å blev der på et tidspunkt anlagt dambrug, det sidst ankomne var Stenvad Mølle Dambrug (1967). Ved Trudsbæk blev det til mindst tre dambrug ved den lille bæk, og dette ikke ret meget senere end Smidt Nissens Hvilestedgård Damkultur. Og for at nævne det, så munder Trudsbæk ud i Kolding å, lidt nedenfor Trudsbro på Esbjergvej*.*

Men mere vil have mere, og i 1903 kom så tanken om at drive fiskeavl i stor stil. Det var de store enge langs åen fra Stenvad Møllebro til Trudsbro der fristede. Og efter nogen overvejelser skred man til handling. Otte mænd fra Ejstrup og Højrup købte gården Haugård for ca. 20.000 kroner.

**Deraf kom jo så navnet på det store dambrug de ville anlægge; Haugård Fiskeri*. Senere købte de et engareal på nordsiden af åen for 15.000 kroner. Der var vanskeligheder med andre lodsejere som følte sig forurettede ved tilladelserne, der blev givet før man kunne gå i gang med opførslen af fiskeriet. Dette blev bragt i orden, og efteråret 1903 begyndte man på arbejdet. *Der findes en protokol, fra 1903, på det tidligere Vejle Amt som fortæller om tilladelsen til anlæggelsen af Haugård Fiskeri og de uoverensstemmelser der har været med andre lodsejere. Undertegnede har altid fundet årene 1904-1906 angivet som den tid det tog at opfører Haugård*.*

Parti af Haugård Fiskeri; forsiden af et postkort sendt i 1909.

Hvorvidt billedet er fra 1909 eller ældre vides ikke.

I forgrunden ses Esbjergvej med Trudsbro til venstre i billedet.

Fotograf: Ukendt.

Sidste vinter **(vinteren 1903-1904)** var der stadig 60 til 70 mand i arbejde på engene, og da foråret kom, var der anlagt damme med et samlet areal på 15 tønder land. Tilbage er der ca. 3 tdr. land, som først skal inddrages næste år. I sommer blev der udsat fisk i alle de færdige damme, og dambruget er altså nu i drift. **Det skrives ikke i den originale artikel, men fiskene er ørreder eller i hvert fald for langt størstedelen er det ørreder som blev udsat i dammene**.

Det skal bemærkes de udsatte fisk blev leveret fra 6 af ejerne som hver især har deres egne fiskerianlæg med udklækningsanstalter; **i daglig tale, i dag: Klækkehuse**. Der er en regel om de skal vedblive med at levere fisk til udsætning, hvad der selvfølgelig er meget praktisk.

Smidt Nissen er af sine medejere valgt til bestyrer.
8 dambrugs medhjælpere og elever skal han holde i gang.

Til højre vises en af eleverne; Mikarl Munk, fotograferet på Haugård Fiskeri omkring 1905, fotograf: ukendt. Udsnit af fotografiet nedenunder, udlånt af Peter Jøker.

De otte mænd, der ejer fiskeriet er:
Mejeribestyrer, Kjeld Mortensen, Højrup Mejeri.
Branddirektør, R. Rasmussen, Højrupgård.
P. Hansen og J. P. Hansen, Åkjærdal.
P. Jørgensen, Kildevæld.
N. Have, Asbøl.
Ingvar Petersen, Højrup.
Hans Peter Smidt Nissen, Hvilestedgård.

Haugaard Fiskeri omkring 1905

Øverste række fra venstre: Mikael Munk,
Magne Nissen Jøker, Thorvald Pedersen, Mads Lund
Nis Nissen Jøker, Smidt Nissen.

Nederste række fra venstre: Palle Pallesen,
Lauersen, Jørgensen, den hjemvendte soldat
fra U.S.A. med valgsprøjet: "Saa mødes vi atter på denne mark"
og Lars Jensen.

+ Vint til a for dig i a gjelle saa ska a nok hold
dig, sagde Lauersen til den lille bakørre.

Et imponerende skue.

I torsdags havde ejerne indbudt en kreds af interesserede, heriblandt Kolding Folkebanks direktion og pressen til at bese det store anlæg. Først vandrede man igennem Smidt Nissens eget anlæg og fik kort fortalt om dettes historie, hvorefter man over Haugårds jorde vandrede hen til ådalen.

Et udbrud af beundring over den flotte udsigt kom fra alle.

Det var en flot udsigt. Efterårssolen skinnede på landskabet og dalen med de omgivende kratbevoksede bakker hvor løvet nu var gyldent. I bunden af dalen sås den lange række af kunstigt anlagte damme som harmonerede godt med det øvrige landskab.

Rundvisningen begyndte ved Stenvad Møllebro hvor der er lavet en opstemning; så åens vandspejl hæves og en del af vandet ledes ind i den såkaldte fødekanal der tilfører vand til dammene. Først går kanalen langs fiskeriets sydside. Ved de første damme er der anlagt en sidearm på kanalen; denne føres under åen for at lede vandet over til dammene på den anden side af åen. På et stykke af åen er åens løb i øvrigt blevet flyttet. Et flot ingeniørarbejde lavet af stadsingeniør Løchte, Kolding.

**Peter Jøker fortæller, at det store arbejde med at føre fødekanalen under åen kostede omtrent det samme som udgravningen af resten af fiskeriet.*

Underføringen blev udført i beton, og der var to eller tre rør under åen. De findes stadig men er i dag dækket til. Konturerne af den lange fødekanal som går helt ned til Trudsbæk kan stadig ses.*

1953; parti af Hvilestedgård Damkultur. Foto: Odense Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek; Danmark set fra luften.

1953; Haugård på Fynslundvej. Yderst til højre ses ådalen med Haugård Fiskeri. Til venstre ved det store træ ses nederste del af Hvilested Damkultur. Foto: Odense Luftfoto; Det Kgl. Bibliotek; Danmark set fra luften.

Langs kanalen gik selskabet så gennem anlægget/*dambruget** og besøgte dammene hvori fiskene gik fint; endnu kun små fisk (**ørreder**). Ca. 320.000 stk. Til en begyndelse vil de først producere fisk til udsætning end at lave fisk til konsum; foreløbig er fiskesagen/**dambrugserhvervet** i rivende udvikling og der er mange som vil have små dambrug. **Underforstået man vil i begyndelsen, på Haugård Fiskeri, for en stor dels vedkommende producere sættefisk**. Allerede i år (*1904*) har man solgt 80.000 fisk (**mest sandsynligt er alle solgte fisk ørreder**) til folk på Aarhus-egnen som vil begynde på et fiskerianlæg, *altså starte et dambrug op*.

*Haugård Fiskeri, 1910 eller før; *efteråret 1904 gik de besøgende langs den øverste ende af dammene hvor fjødekanalen er*. To fotografier sat sammen til et billede, udlånt af Peter Jøker.*

Endnu er der kun gangstier men der skal anlægges veje med sporveje (**skinner i vejen**) så man kan transportere foder rundt til dammene.

Billedet til højre, udlånt af Peter Jøker, viser Nis Nissen Jøker stående på en trolje som bruges til at transportere foder ud til dammene. Ved gelænderet ses Hans Peter Smidt Nissen. Det er på Haugård Fiskeri, omkring 1905. Nis er en af Smidt Nissens sønner.

Af andre planer er der man har til hensigt at opføre et vagttårn til brug for bestyreren. Og der skal ansættes en nattevagt som skal holde øje med eventuelle fisketyve. Man er dog mere bange for odderen, der er ved åen, end for de tobenede fisketyve. Fiskehejren har allerede vist sig i et stort antal og der er en livlig jagt på dem. **I dag må man ikke, uden dispensation, drive jagt på fiskehejrer og andre fiskeædende fugle der måtte komme ind på dambruget. Og da slet ikke jagt på odderen som er totalfredet i dag**.

Når det ikke mere er på mode.

Haugård Fiskeri er det tredje store fiskerianlæg/**dambrug** på Koldingegnen og så længe erhvervet er nyt kan det jo nok gå. **Ved Lunderskov/Åkjær å var der Frisendal Fiskeri, anlagt 1901-1902 og i Vejen er der stadig Vejen store Vandmølle Fiskeri/Dambrug, anlagt ca. 1902-1905. Ved Vamdrup og Dollerup var der også noget stort i gang. Og der har sikkert været mange andre ting i gang*.*

1930-1935; parti af Haugård Fiskeri;
Billede udlånt af Peter Jøker som angiver/skønner billedet er fra 1930-35.

Der bliver jo rig mulighed for afsætning af fisk (**ørreder**) til de mange nye dambrug; **de skal jo bruge sættefisk**. Men når det er faldet lidt til ro, vil der så være afsætning nok for fiskene? Dette spørgsmål stillede vi også Smidt Nissen og han svarede ja:

Der er ikke alene markedet herhjemme men frem for alt markedet i Tyskland.

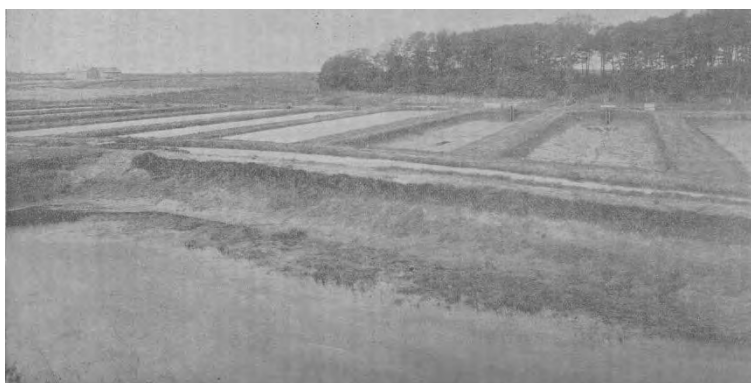
Karper og den slags fisk avles bedre i Tyskland end i Danmark. Men ørreder kan ikke avles i den største del af Tyskland fordi der er for varmt; dér kan

de ikke hamle op med os. Og derfor vil vi til stadighed have et godt marked for ørred i Tyskland. For øvrigt er et salg af ferskvandsfisk til England også en mulighed.

**Danske dambrugere har stadigvæk et godt marked for ørred i Tyskland. Det skal dog nævnes Tyskland også er, og var dengang også, godt med; måske ikke stort men tyskerne havde meget erfaring og den moderne akvakultur åbnede op for endnu større muligheder*.*

De modige mænd, **i dag ville man sige iværksættere**, der vil sætte ca. 100.000 kroner i Haugård Fiskeri, de ser lyst på fremtiden. Og med god grund; de er sagkyndige, de har tjent gode penge på fiskeavl og er tilgået sagen med besindighed og omtanke.

Som en taler, ved en lille festlighed for de besøgende, i torsdags sagde: At fiskeavl som husflid kan betale sig, det ved vi. Om det kan betale sig som stordrift, kan først tiden vise. Men skulle det kunne betale sig noget sted, så må det være her. **Med dette sluttes artiklen fra 1904*.*

1903, parti af Vejen store Vandmølle.
Billede fra Ferskvandsfiskeribladet 1903

Efterord

Hans Peter Smidt Nissen; om ham hedder det sig, at han er manden der for alvor fik sving i hjulene hvad angår stordrift af ørred til konsum, og særligt eksporten til Tyskland. Men vi må ikke glemme alle de andre som også bidrog med deres indsats, iværksætterånd og de erfaringer de gjorde sig. Undertegnede har allerede nævnt "dem" ude i Vejen, Vamdrup og Dollerup, og Frisendal som slog

Udsnit fra billedet af Haugård Fiskeri 1930-1935; man ser der faktisk er opført et vagttårn. Hvorvidt det er det oprindelige eller endnu et tårn, opført senere vides ikke.

noget stort op. Længere nordpå, og andre steder, var der også nogle der gjorde sig bemærket; af avisernes annoncer kan man se de solgte ørreder i sidste halvdel af 1890'erne, også de amerikanske ørreder; regnbueørreden og kildeørreden.

Før man starter et fiskerianlæg/ dambrug op, skal man først have styr på det at have nogle ørreder at sætte i dammene ved at lære sig hvordan man stryger fiskene for æg og sæd, eller have sig en leverandør der kan klare den sag.

Undertegnede forestiller sig, at man trak på den viden og de erfaringer andre havde fået ved at oprette de såkaldte udklækningsanstalter; dem havde vi de første af ved Randers og Viborg i 1858/1865. Dog mere for at sætte fiskene i vandløb og søer; for at forbedre fiskebestandene, fremme fiskeriet, og for at fiskerne kunne få mere indtjening og mere mad på bordet.

Forud for anstalten ved Viborg var professor Arthur Feddersen i 1865 på en offentligt støttet studietur til Norge for at lære om udklækning af fisk og deltog samme år på den internationale fiskeriudstilling i Bergen. Ved hjemkomsten stiftede han Viborg Fiskeriselskab og anlagde udklækningsanstalten i Viborg.

Anstalten i Randers blev i 1858 anlagt af Amtsfuldmægtig Hansen, den i Viborg, som allerede nævnt, kom til i 1865.

Ved Tude å kom der Valbygård Klækkeanstalt, også i 1865. Og der skød flere af disse klækkehuse op rundt omkring i Danmark. Bemærk, at al den udklækning særlig af ørred, stadig ikke havde noget med decideret dambrugsdrift at gøre; det gjaldt primært om at forbedre vandløbenes fiskebestande. Det at fodre på ynglen, så de havde en god størrelse inden de blev udsat, blev der ikke gjort så meget i; ørrederne blev oftest udsat som ganske små fisk.

Mange vandes ringe forfatning på den tid gjorde resultatet ikke var så givtigt som man håbede på. Ofte var fiskenes krav til de fysiske forhold ikke opfyldt for at de kunne overleve længe nok.

De første egentlige ørreddamme blev anlagt på Koldingegnen i 1889; de damme som Smidt Nissen selv gravede ud, lige ved gården; Hvilestedgård som han overtog i 1886.

Ved Kolding å var der faktisk også en udklækningsanstalt, anlagt af bogholder Chr. Warming i 1866, hvor man udklækkede ørreder, leverede til forskellige andre anstalter her i Danmark og resten af produktionen blev til dels udsat i Kolding å. Altså, vi er her i Kolding også godt med på vognen helt fra begyndelsen, når vi snakker udklækning af ørred.

Forud for alt dette var der, på dansk, udkommet små oplysende hæfter om den kunstige udklækning. I forskellige aviser kan man også finde noget. Undertegnede nævner dog blot de to, sandsynligvis mest kendte, udgivet her i Danmark: "Nogle bemærkninger om fiskeriernes fremme ved den kunstige befrugtning, 1852, af Henrik Krøyer og et af W. F. G. Heins; "Om den kunstige frembringelse af foreller, ørred og lax (laks) m.m., også 1852. Det fortælles Heins skulle være den der kom først med sin udgivelse; det må være for nørdet (!) at finde ud af om dette er korrekt. Dog er der allerede i 1810, af boghandler Just, Viborg, nævnt noget om den kunstige befrugtning i hans "Naturhistorie om dyrene".

Vil man længere tilbage i tiden skal man have fat i Stephan Ludwig Jacobi som begyndte sine første udklækningsforsøg omkring 1727 og sidenhen finpudsede metoden. Han eksperimenterede i omkring 25 år før han offentliggjorde sine resultater; erfaringer som i de væsentligste enkeltheder er de samme som vi bruger i dag til den "kunstige udklækning" af ørreder.

I det store hele kan man sige Danmark var godt med; ved at gøre sig sine erfaringer med ørredavl, allerede medio det 19. århundrede.

Noget undertegnede har undret sig over i årevis; hvorfor samarbejdede Smidt Nissen ikke med udklækningsanstalten, længere nede af åen, som allerede udklækkede ørred med succes, leverede dem rundt omkring i Danmark og udsatte dem i åen? Smidt Nissen kendte til deres arbejde med ørreden. Men alligevel læser man og får fortalt han startede fra bunden af og forsøgte sig med udklækningsanordninger anbragt i det vand der løb, i små render, på skrænterne ved Hvilestedgaard.

Via søgning i aviser fra den tid viser det sig Smidt Nissen har en sag kørende mod ørredgården og udklækningsanstalten et godt stykke længere nede af åen. Selv om en ny fiskerilov tilgodeser ørredens opgang i åen kan ørredgården stadig spærre åen, for at fange ørreden i ruser. Det er dermed kun ørredgården, fiskerne nedenfor og fjordfiskerne som har gavn af ørredudsætningerne. Ovenfor ørredgården har Smidt Nissen og andre lodsejere stadig et dårligt fiskeri. Smidt Nissen var i retten adskillige gange før der blev afsagt dom. Det kan kun blive gætterier, men undertegnede forestiller sig, at det er derfor, det synes som om Smidt Nissen gør sig sine helt egne erfaringer. Smidt Nissen kan ikke tilskrives at være den første som udklækker ørreder ved Kolding å.

I 1890'erne finder undertegnede ikke annoncer fra Smidt Nissen angående salg af ørred, mens der godt kan findes salgsannoncer fra andre aktører ved Kolding. Dette synes umiddelbart "forkert" til udsagnet om, at Smidt Nissen er "manden der begyndte". Men via flere kilder mener undertegnede, at de andre ved Kolding for længst var blevet overhalet af den dygtige Smidt Nissen: Tidligt afsætter han nemlig de strøgne moderfisk til fiskeeksportør P. Christensen i Kolding og de første portionsfisk købes af en tysk fiskeeksportør, ligesom ørreder blev lagt på is og sendt til København og Hamborg; de fleste til Hamborg, hvor der blev betalt gode priser for ørred. Smidt Nissen var allerede godt i gang inden anlæggelsen af Haugård Fiskeri, og undertegnede forestiller sig: Hvorfor spille tid på små annoncer i lokale aviser når man kan være, og er, aktør på de helt store markeder.

**Natten til den 16. september 1944, hvor Danmark var besat af tyskerne, blev Kolding Folkeblad ramt af en tysk schalburgtage-aktion og meget i arkiverne blev ødelagt. Dette kan meget vel være skyld i man i dag kun kan finde ganske få billeder af Haugård Fiskeri fra de tidligste år. Ligeledes besværlig gør det at kunne finde informationer og artikler, hvis noget sådant måtte have fandtes*.*

At Hans Peter Smidt Nissen tilskrives æren af at være **Manden der begyndte**, er efter min mening helt på sin plads. Ingen tvivl om det, men med al mulig respekt for alle andre dygtige folk, som har bidraget til erhvervets tilblivelse.

Bernt René Voss Grimm, september 2021

Siden 1985 er Hvilestedgård Damkultur og Haugård Fiskeri ejet af dambruger Ole Bjørn. Det er stadig to anlæg/fiskerier som i dag går under fællesnavnet Hvilested Dambrug. En stor del af Haugård Fiskeri er i dag, som et tredje "anlæg" Hvilested Lystfiskersøer www.hvilested.dk

Haugård Fiskeri omkring 1937 eller lidt nyere

Haugård Fiskeri ca. 1950

*Maj 2011; Haugård Fiskeri
Foto: Jan Laursen (Egelund)*

*Maj 2011; fra oven: Hvilsted Damkultur, Haugård Fiskeri og den del der nu er Hvilsted Lystfiskersøer.
Skoven nederst skjuler de yderste af Haugårds, oprindeligt, mange fiskedamme. De to små søer til venstre
er regnvandsbassiner for motorvejen, mellem Kolding og Esbjerg.
Foto: Jan Laursen (Egelund)*

Kildefortegnelse

Forsidebilledet: Hans Peter Smidt Nissen; billede kopieret fra "Dansk ørrederhverv gennem 100 år", af Viggo Hesel 1993

Kolding Folkeblad nr. 253, lørdag den 29. oktober 1904, 33. årgang.

Et fotografi med personer på Haugård Fiskeri, omkring 1905, udlånt af Peter Jøker. Udsnit fra billedet og hele billedet er brugt.

Luftfotos: Sylvest Jensen Luftfoto, Odense Luftfoto. Begge via Det Kongelige Bibliotek; Danmark set fra luften.

Billedet af professor Arthur Frederik Feddersen er kopieret fra Ferskvandsfiskeribladet 1906.

Billedet; Fiskeri med vippegarn, maleri af H. Hessellund 1888, udsnit af Frank Bregnballes kopi af maleriet fotograferet af Bernt René Voss Grimm. September 2021 blev kopien overdraget til Bernt René Voss Grimm.

C. V. Otterstrøm og Jørgen Dahl; Særtryk af Ferskvandsfiskeribladet, 56. årgang, 1958, Nr. 1 – 2: Den kunstige Befrugtning og Klækning i de sidste 200 år.

Hans Peter Smidt Nissen (fotograf ukendt) med understående tekst; fotograferet 9. juni 2005, på Randbøldal Museums udstilling om dambrug, fotograferet på udstillingen af Bernt René Voss Grimm.

Billedet visende Hvilested Damkultur, 17. oktober 2011, foto: Gunnar Gottberg, kopieret fra Gunnar Gottberg, Fiskeristudier i Skandinavien 1912

Postkort med parti af Haugård Fiskeri 1909, eller tidligere, fotograf ukendt, udlånt af tidligere fiskemester på Haugård Fiskeri; Johannes Nielsen.

Billedet Haugård Fiskeri 1910 eller før, udlånt af Peter Jøker. Fotograf ukendt.

Billedet parti af Haugård Fiskeri 1930-1935, udlånt af Peter Jøker. Fotograf ukendt. Et udsnit og hele billedet er brugt.

Billedet parti af Vejen store Vandmølle, kopieret fra Ferskvandsfiskeribladet 1903.

Ferskvandsfiskeribladet nr. 6, 16. marts 1906; Professor Arthur Frederik Feddersen, et eftermæle om hans liv og gøremål.

To luftfoto i farver, fotograf: Jan Laursen (Egelund).

Uddrag fra Hans Peter Smidt Nissens erindringer, to sider som på et tidspunkt er brugt som kilde af Viggo Hesel til bogen Dansk ørrederhverv gennem 100 år.

Hvad Peter Jøker har fortalt; rørene der føres under åen.

Peter Jøkers kladde til et foredrag om Hvilested Damkulturs begyndelse, holdt i Harte Forsamlingshus, marts 2012.

Nicolaj Nissen Jøkers optegnelser fra sin barndom, bragt i Lokal Historie fra Sydøstjylland 2013 og 2014 af Bente Thorsen.

Dagbladet 26. marts 1872; Kunstig Fiskeavl, om anlæggelsen af en anstalt til kunstig udklækning af ørredrogn m.m.

Hans Peter Smidt Nissen; diverse tekster angående fiskeavl, fiskerilovgivning, m.m.; fra diverse aviser og Ferskvandsfiskeribladet.

Fredericia Dagblad 10. januar 1890; overrets dom, om sagen mellem Smidt Nissen og ørredgårdens spærring af åen; forhindring af ørredens opgang i åen.

Nationaltidende 15. januar 1890; Wiborg Overrets Domme afsagt 6. januar 1890, om sagen mellem Smidt Nissen og ørredgårdens spærring af åen; forhindring af ørredens opgang i åen.

Salmonsens konversationsleksikon, anden udgave, bind 7; afsnittet om fiskeavl.

Sorø Amt 1931; Af P. Arnskovs Erindringer; om Arnskovs læretid hos farver Utzon i Kolding som også havde ørredgården ved Kolding å.